

Wpi. 8.08.2019 r.

Białystok, 7.08.2019r.

Prof. dr hab. Mirosława Melezini
Katedra Prawa i Administracji
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki
i Przedsiębiorczości w Łomży

1. Wzrost
2. Kopia dla Promotora
i Doktoranta
3. Dopuszczalność do aut. jur.
Dziękuję
prof. dr hab. Mirosława Melezini
12.08.2019

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Marka Andrzeja Urbaniaka
pt. "Kary długoterminowe – ich zasadność, celowość
i skutki", Toruń 2019, ss. 281

1. Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska podejmuje problematykę kar długoterminowych funkcjonujących na dzień dzisiejszy w polskim porządku prawnym, kar będących w nauce prawa karnego przedmiotem bacznej uwagi, a ostatnio będących także przedmiotem zabiegów legislacyjnych. Otóż w wyniku głębokiej i rozległej nowelizacji kodeksu karnego na mocy ustawy z dnia 13 czerwca 2019r., twórcy reformy prawa karnego wprowadzili do kodeksu karnego fundamentalne zmiany w zakresie systemu reakcji prawnokarnej w szczególności na przestępczość o średnim i ciężkim ciężarze gatunkowym. Na chwilę obecną ustawa z dnia 13 czerwca 2019r. została skierowana przez Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego w trybie kontroli prewencyjnej z uwagi na poważne zastrzeżenia co do dochowania konstytucyjnych standardów procesu legislacyjnego. Kwestię tę podnoszę już na wstępie recenzji, bowiem kluczowy dla tematu rozprawy problem kar długoterminowych w ujęciu ustawy z 13.06.2019r. w wielu kwestiach przedstawia się odmiennie od dotychczasowego stanu prawnego, poddanego analizie przez Autora rozprawy. Wystarczy w tym miejscu wspomnieć o usunięciu z katalogu kar kary 25lat pozbawienia wolności i podwyższeniu górnej granicy kary pozbawienia wolności z 15 lat do 30 lat, czy o nadaniu nowego kształtu ogólnym dyrektywom sądowego wymiaru kary, w ramach których pozytywna prewencja generalna została zastąpiona negatywną prewencją generalną.

Oczywiście fakt, że poza zakresem rozważań Autora pozostają najnowsze rozwiązania legislacyjne, sygnalizowane w rozprawie, nie umniejsza walorów przedstawionej do recenzji

rozprawy doktorskiej i nie czyni nicaktualnymi rozważań Autora, który jak podkreślił we wstępie pracował nad tematem 6 lat. Potwierdza natomiast doniosłość zagadnienia podniesionego przez Autora, jego aktualność i znaczenie społeczne. Wybór tematu recenzowanej rozprawy uważam zatem za trafny.

Za trafnością wyboru tematu rozprawy przemawia dodatkowo fakt, że w najnowszej literaturze karnistycznej brakowało opracowania monograficznego na temat kar długoterminowych z pogłębioną analizą problemu, którą dopełnia obszerna część empiryczna. Trzeba zaznaczyć, że w literaturze mamy liczne wartościowe opracowania dotyczące kar długoterminowych, ale są to opracowania o charakterze przyczynkarskim, np. praca zbiorowa pod redakcją T. Gardockiej, *Kary długoterminowe: polityka karna, wykonywanie, warunkowe zwolnienia*, Warszawa 2006. Tymczasem w ocenianej pracy przeplatają się wątki z zakresu prawa karnego materialnego i prawa karnego wykonawczego, wzbogacone o część badawczą dotyczącą głównie kar najsurowszych, tj. kary 25 lat pozbawienia wolności i kary dożywotniego pozbawienia wolności.

2. Rozległe pole badawcze zagadnienia kar długoterminowych wymagało od Autora wyraźnego określenia ram pracy, w szczególności określenia celu rozprawy i hipotez badawczych. Autor za cel rozprawy określony we Wstępie zasadniczo przyjął "ukazanie zasadności, celowości i skutków skazywania na długoterminowe kary pozbawienia wolności, ze szczególnym uwzględnieniem celowości i skutków ich wykonywania". Jednakże w innym miejscu Wstępu stwierdza, że rozprawa "ma na celu wskazanie na możliwości ulepszenia sposobów funkcjonowania w systemie naszego prawa kary długoterminowego pozbawienia wolności (jej wykonywania w zakładzie penitencjarnym) oraz w efekcie przedstawienia postulatów *de lege ferenda* co do jej orzekania". Można uznać, że tak wskazany cel rozprawy jest trafny, aczkolwiek nie został on klarownie wyartykułowany.

Pewne zastrzeżenia budzi brak określenia we Wstępie głównej hipotezy badawczej. Ten niedostatek rekompensuje w pewnym stopniu bardzo klarowne wskazanie hipotez szczegółowych w części badawczej rozprawy (s. 144 – 146), które następnie Autor poddaje weryfikacji. Jedną z takich hipotez jest teza, że "kara długoterminowego pozbawienia wolności prawie w ogóle nie realizuje funkcji wychowawczej" (s. 146). Postawione przez Autora hipotezy szczegółowe generalnie zasługują na aprobatę. Dodać trzeba, że w Podsumowaniu i wnioskach z badań Autor ustosunkowuje się do określonych wcześniej hipotez, co zasługuje na pozytywną ocenę.

3. Praca ma charakter dogmatyczno-empiryczny, toteż Autor stosownie do ujęcia badanego problemu naukowego posługuje się różnymi metodami analizy naukowej, właściwymi w kontekście

wieloaspektowości badanego zagadnienia.

W rozprawie, w jej części dogmatycznej, Autor posługuje się metodą normatywną, tj. analizy tekstu prawnego oraz metodą dogmatyczną, właściwą dla analizy dorobku doktryny (piśmiennictwa), jako że za przedmiot analizy przyjmuje unormowania prawne, wypowiedzi doktryny i niekiedy judykatury.

W części empirycznej posługuje się metodą sondażu diagnostycznego (badania ankietowe) przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety. Dobór metod badawczych jest właściwy i dobrze świadczy o umiejętnościach badawczych Autora.

Również warsztat naukowy przedłożonej rozprawy należy ocenić pozytywnie. Praca opiera się na dobrze dobranej literaturze przedmiotu. Spis literatury jest obszerny i obejmuje 303 opracowania różnego typu (monografie, komentarze, podręczniki, artykuły itp.). Do tego dochodzi wykaz aktów prawnych obejmujący 26 pozycji. Lektura opracowania dowodzi, że Autor swobodnie porusza się w zebranych materiale źródłowym. Można zatem stwierdzić, że Autor dobrze opanował podstawy warsztatowe.

Pod względem formalnym praca jest poprawna, choć zdarzają się błędy literowe czy językowe, ale trzeba uznać, że często są one wynikiem niedopatrzenia korektorskiego, np. na str. 8 Autor formułując cel rozprawy operuje pojęciem kar długoterminowych w liczbie pojedynczej, tymczasem jak wskazuje w innych miejscach można wyróżnić trzy rodzaje długoterminowych kar pozbawienia wolności, nie ma więc w systemie naszego prawa jednej kary długoterminowego pozbawienia wolności.

4. Konstrukcja recenzowanej pracy jest właściwa. Praca składa się ze Wstępu, wyodrębnionych tematycznie pięciu rozdziałów oraz Zakończenia, a całość opracowania zamyka Bibliografia, Aneks, w którym Autor zamieścił Kwestionariusz ankiety oraz Spis wykresów i tabel.

Trzy pierwsze rozdziały pracy mają charakter dogmatyczno-prawny. Rozdział I zatytułowany "Kara kryminalna" stanowi swoiste wprowadzenie do dalszych zasadniczych rozważań, bowiem Autor objaśnia w nim pojęcie "kary długoterminowej", przybliża pojęcie kary kryminalnej oraz jej istotę, a także przedstawia systematykę kar. Rozdział II – "Kara pozbawienia wolności w systemie prawa karnego powszechnego" poświęcony jest analizie aspektów karno-materialnych kary pozbawienia wolności ze szczególnym uwzględnieniem problematyki kar długoterminowych. W rozdziale III zatytułowanym "Wykonanie kar długoterminowych pozbawienia wolności" Autor przedstawia zagadnienia dotyczące wykonywania kar pozbawienia wolności, prezentując takie zagadnienia jak np. systemy wykonywania kary pozbawienia wolności czy środki oddziaływania penitencjarnego. Dwa ostatnie rozdziały (IV i V) składają się na część

empiryczną rozprawy, przy czym w rozdziale IV pt. "Metodologiczne podstawy badań własnych" Autor omawia metodologię zrealizowanych badań, a w rozdziale V pt. "Interpretacja wyników badań własnych" przedstawia wyniki badań.

5. Rozważania merytoryczne Autor rozpoczyna (rozdział I) od przedstawienia podstawowych założeń terminologicznych odnoszących się do pojęcia "kara długoterminowa", którym będzie posługiwać się w rozprawie. Jest to pojęcie należące do języka prawniczego, a jego zakres znaczeniowy prezentowany w doktrynie nie jest tożsamy, w związku z tym wywody Autora na wskazany temat należy uznać za ważne, a jednocześnie niezbędne. Autor przyjmuje, że cechą długoterminowości charakteryzuje się kara pozbawienia wolności w wymiarze 5 lat i więcej, natomiast karami "ekstremalnie długoterminowymi" są kary 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności (s. 16). Należy dodać, że prezentowane przez Autora stanowisko w kwestii pojęcia kar długoterminowych jest zgodne z definicją kar długoterminowych uregulowaną w Załączniku do Rekomendacji (2003) 23 Komitetu Ministrów RE dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administracje więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długotrwałych kar pozbawienia wolności, według której do kar długoterminowych należą kara dożywotniego pozbawienia wolności oraz wszystkie kary pozbawienia wolności sięgające 5 lat lub dłuższe. Można było oczekiwać, że Autor odwoła się do tego dokumentu. W dalszej części rozdziału I Autor prezentuje opracowane w literaturze podstawowe zagadnienia na temat ewolucji kary kryminalnej i jej istoty, zamykając rozważania definicją kary kryminalnej i systematyką kar w ujęciu ewolucyjnym. Rozważania Autora mają walor informacyjny, ale są potrzebne w kontekście tematu rozprawy doktorskiej, by następnie można było ocenić posiadaną przez Autora ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa karnego.

W rozdziale II pracy mieszczą się wątki dotyczące kary pozbawienia wolności w świetle aktualnie obowiązującego stanu prawnego. Rozważania Autora koncentrują się wokół aspektów karno-materialnych kary pozbawienia wolności. Autor trafnie odczytuje rozwiązania ustawowe i intencje twórców kodeksu karnego z 1997r., aby traktować karę pozbawienia wolności jako *ultima ratio* w odniesieniu do drobnej i średniej przestępczości (s. 71 – 73). Jednocześnie słusznie akcentuje stanowisko doktryny w kwestii wyjątkowości kar najsurowszych, tj. kary 25 lat pozbawienia wolności i kary dożywotniego pozbawienia wolności (s. 56 – 57), choć argumentacja Autora na temat wyjątkowego charakteru kar najsurowszych nie wydaje się kompletna.

W rozważaniach zawartych w tym rozdziale zabrakło w szczególności uwag Autora na temat ustawowego zakresu stosowania kar długoterminowych, a w szczególności kar najsurowszych, a przecież argumentem przemawiającym za uznaniem wyjątkowości kary

dożywotniego pozbawienia wolności jest bardzo ograniczony katalog najpoważniejszych zbrodni zagrożonych tego rodzaju karą, występującą w sankcji karnej kodeksu karnego zawsze alternatywnie z karą 25 lat pozbawienia wolności oraz karą pozbawienia wolności. Również w wypadku analizy charakteru kary 25 lat pozbawienia wolności Autor pomija doniosłą w mojej ocenie kwestię zakresu występowania tej kary w sankcjach karnych. Tymczasem z punktu widzenia analizy zasadności orzekania kar długoterminowych istotny jest także ciężar zbrodni, za które kara 25 lat pozbawienia wolności jest przewidziana w ustawowym zagrożeniu.

W treści rozdziału II znajdują się też fragmenty poświęcone celom i funkcjom kar pozbawienia wolności. Autor trafnie zwraca uwagę, że cele kary pozbawienia wolności "zależne są od etapu jej stosowania" (s. 59). Uznaje, że kary najsurowsze realizują przede wszystkim cel izolacyjny (s. 61 – 62), zabezpieczający społeczeństwo przed niebezpiecznym sprawcą, a nie cel resocjalizacyjny – co jednak zdaniem Autora – nie oznacza zupełnej rezygnacji z aspektu wychowawczego, zwłaszcza w kontekście art. 67§1 k.k.

W rozdziale II niewątpliwie przedstawione zostały liczne ciekawe wątki dotyczące kar pozbawienia wolności, jednakże ich prezentacja jest nieco chaotyczna. Autor niekiedy niepotrzebnie powraca do kwestii, które zostały już wcześniej poddane analizie, np. w przedmiocie celów orzekania kar najsurowszych, które zostały przedstawione w §1 rozdziału, powraca w §3 rozdziału. Powraca też do prezentacji ogólnych dyrektyw sądowego wymiaru kary ujętych w art. 53§1 k.k. - w §2 rozdziału i w §3.

Rozważania zawarte w rozdziale III dotyczą zagadnień związanych z wykonywaniem długoterminowych kar pozbawienia wolności. Autor rozważania rozpoczyna od omówienia rodzajów i typów zakładów karnych, słusznie podkreślając w podsumowaniu, że stopień dolegliwości kary pozbawienia wolności zależy m.in. od typu zakładu karnego, w jakim jest wykonywana, ale także – jak dalej stwierdza – od czasu jej trwania (s. 160). W kolejnej części rozdziału Autor charakteryzuje systemy wykonywania kary pozbawienia wolności, omawiając kolejno system programowanego oddziaływania, system terapeutyczny i system zwykły. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że Autor omawiając systemy wykonywania kary pozbawienia wolności operuje wadliwym określeniem, używając terminu "system programowego oddziaływania" (s. 95 – 99), zamiast "system programowanego oddziaływania". Z kolei w §3 rozdziału III zatytułowanym "Charakterystyka prawa penitencjarnego w oparciu o regulacje prawa międzynarodowego" Autor zasadniczo wspomina o dokumentach międzynarodowych, m.in. Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami oraz Europejskich Regułach Więziennych, ale nie poddał ich analizie. Niestety zabrakło w rozdziale rozważań na temat obowiązujących standardów wykonywania kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar, o których wspominałam

wcześniej (zob. Międzynarodowe standardy wykonywania kar, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2011, nr 72 – 73, numer specjalny. Rozdział III zamykają rozważania nt. środków oddziaływania penitencjarnego, tj. oddziaływanie poprzez edukację, zatrudnienie więźniów, kontakty skazanych ze światem zewnętrznym, działalność kulturalno-oświatowa, działania w sferze przestrzegania porządku i dyscypliny, których podstawą była literatura przedmiotu.

Bardzo wartościowe są rozważania Autora zamieszczone w rozdziale IV zatytułowanym "Metodologiczne podstawy badań własnych". Autor w oparciu o literaturę z zakresu metodologii badań przedstawił pogłębioną analizę metody badań, wnikliwie i starannie prezentując nie tylko teoretyczne aspekty metodologii badań ale też rzeczowo i trafnie prezentując metodę zrealizowanych badań. W kolejnych częściach rozdziału obejmuje zakresem rozważań następujące ważne kwestie: cel i przedmiot badań; problem badawczy i hipotezy badawcze; metoda, technika i narzędzia badawcze; przebieg, organizacja badań i teren badań. Autor wyraźnie określa pole badawcze, które obejmuje "ekstremalnie długoterminowe kary pozbawienia wolności", tj. karę 25 lat pozbawienia wolności i karę dożywotniego pozbawienia wolności, zwracając uwagę m.in. na "niepokojący przyrost tej populacji w ostatnich dekadach", a także "wyrażaną wątpliwość co do rzeczywistej potrzeby kilkudziesięcioletniej izolacji od społeczeństwa sprawców przestępstw", za które najczęściej kary te są wymierzane (s. 134 – 135). Jednocześnie słusznie wskazuje na potrzebę uzyskania wiedzy z zakresu wykonywania kar najsurowszych w opinii osób skazanych na tego rodzaju kary, która ewentualnie posłuży do sformułowania wniosków *de lege ferenda* w przedmiocie kar długoterminowych (s. 136 – 137). Autor bardzo klarownie określa metodologię badań (s. 137 – 152), toteż pominię jej omawianie w recenzji.

Ostatni rozdział V przedstawia wyniki przeprowadzonych badań. Trzeba podkreślić, że ta część rozprawy opracowana jest bardzo starannie. Autor wnikliwie analizuje rezultaty badań ankietowych przeprowadzonych w trzech zakładach karnych: Bydgoszczy-Fordonie, Koronowie oraz Potulicach, w których wzięło udział 157 respondentów – skazanych na kary długoterminowe za zabójstwo. Z wyników badań zamieszczonych na str. 169 (wykres nr 11) wynika, że grupę badawczą stanowili skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności – 45 skazanych, na karę 25 lat pozbawienia wolności – 82 skazanych oraz na karę od 8 do 15 lat pozbawienia wolności – 30 skazanych, a zatem nie tylko skazani na kary najsurowsze, jak pierwotnie zakładano. W podsumowaniu i wnioskach z badań Autor precyzyjnie odwołuje się do dwunastu postawionych wcześniej hipotez szczegółowych, które w wyniku weryfikacji potwierdziły się (s. 225), np. że skazani po odbyciu długoterminowej kary pozbawienia wolności stają się zależni od zakładu karnego i po odbyciu kary ponownie popełniają przestępstwa gwarantujące umieszczenie w zakładzie karnym, że istnienie subkultury (podkultury) więziennej sprzyja aktom samoagresji oraz

aktom nieposłuszeństwa wobec administracji więziennej.

Pracę zamyka Zakończenie, w którym Autor odnosi się m.in. do negatywnych skutków wieloletniej izolacji skazanego od społeczeństwa, wskazuje na zarzuty kierowane przeciwko karom długoterminowym formułowane w nauce prawa karnego, ale też zwraca uwagę na elementy pozytywne kar długoterminowych w postaci zabezpieczenia społeczeństwa przed niebezpiecznym sprawcą. Podnosi ponadto kwestię negatywnych następstw zaostrzenia prawa karnego i polityki karnej na wypadek wejścia w życie ustawy z dnia 13 czerwca 2019r., zgłaszając interesujące postulaty *de lege ferenda* (s. 251 – 252).

6. Podsumowując, należy podkreślić, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zasługuje na pozytywną ocenę. W warstwie merytorycznej obok fragmentów dobrych i bardzo dobrych występują niekiedy też takie, które budzą niedosyt i zostały wskazane w recenzji. Zdecydowanie wartościowa jest część badawcza rozprawy. Na szczególne podkreślenie zasługują dokonane przez Autora samodzielne ustalenia badawcze.

Konkludując stwierdzam, że rozprawa mgr. Marka Andrzeja Urbaniaka stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje jego ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa, w szczególności prawa karnego, jak też umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Spełnione zatem zostały wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule

Mirostawa Melezini